

tidsskrift *sb.*, -et, -er, i sms.
 tidsskrift- el. tidsskrifts-, fx
 tidsskrift(s)artikel.

tidsspild *sb.*, -et el. tids-
 spilte *sb.*, -t.

Nyt fra **Sprognævnet**

spørgsmål, *bf. pl. ene*

tidsstemple *vb.*, -ede.

tidsstempling *sb.*, -en, -er.

Adverbium + præposition – ét eller to ord?

Af Jørgen Schack

Den ny udgave af Retskrivningsordbogen, som efter planen skal udkomme i slutningen af 2012, vil indeholde en række mindre ændringer af reglerne for retskrivningen. En af disse ændringer vedrører reglerne for sær- og sammenskrivning af forbindelser af adverbier og præpositioner, dvs. forbindelser af typen *bag ved/bagved, inden for/indenfor, neden under/nedenunder, over for/overfor*. En del af disse forbindelser, i alt 28, vil efter regelændringen valgfrit kunne skrives i ét eller to ord når præpositionen har en styrelse, fx

Bag ved/Bagved huset ligger der en lille
 legeplads.

Han bor over for/overfor skolen.

Når præpositionen ikke har en styrelse, skrives forbindelsen som hidtil i ét ord,

Du skal stille dig om bagved.

Der bor ingen overfor.

Den nuværende regel

Forbindelser af adverbier og præpositioner skal ifølge Retskrivningsordbogen (3. udg., 2001, § 19.1) skrives i to ord når præpositionen har en styrelse, ellers i ét ord, fx

Neden under gulvet vrimlede det med mus.
 (Men: Nedenunder vrimlede det med mus).

Jensen bor lige over for Andersen. (Men: Jensen bor lige overfor på fjerde sal).

Han er født inden for voldene. (Men: Kom indenfor! og Vi blev budt indenfor hos naboen).

De legede to mand frem for en enke.

Forbindelsen skrives således i to ord når den fungerer som en præposition, og i ét ord når den fungerer som et adverbium. En lang række af forbindelserne er i Retskrivningsordbogen opført både som særskrevne >

forbindelser (uden ordklasseangivelse) og som sammenskrevne forbindelser (adverbier), fx

inden for; inden for døren (*jf.* indenfor).
indenfor *adv.*; kom indenfor! (*jf.* inden for).

Nogle forbindelser har ikke nogen almindelig udbredt adverbial anvendelse og står derfor kun opført som særskrevne forbindelser, fx

frem for; træde frem for kongen; frem for alt.
hen ad; gå hen ad vejen; hen ad aften.

Den ovennævnte regel gælder også hvor forbindelsen er brugt i overført eller ikke-rumlige betydning, fx

Han forsøger altid at krybe uden om deres middagsinvitationer.
Hen imod kl. 4 stilnede stormen af.

Og den gælder uanset om styrelsen står før eller efter præpositionen, fx

De større byer kører vi altid uden om.
Sit eget fag, derimod, er hun en kapacitet inden for.

I visse tilfælde skal forbindelsen skrives i to ord selvom styrelsen er udeladt. Det gælder dog kun hvor den sproglige sammenhæng tydeligt viser at der underforstås en styrelse. Det kan være i to helt ensartet opbyggede sideordnede sætninger eller i relativsætninger med et udeladt *som*, fx

Hansen bor inden for bygrænsen, Jensen bor uden for.

Det er et område hun efterhånden er blevet ekspert inden for.

Som det fremgår af de sidstnævnte eksempler, må afgørelsen af om der skal skrives i ét eller to ord, i visse tilfælde bero på et skøn.

Lidt historik

Det nugældende princip for sær- og sammenskrivning af adverbium + præposition er ifølge Galberg Jacobsen (2010, s. 322) formentlig formuleret for første gang i Videnskabernes Selskabs Ordbog (bind 3, 1820): ”**Indenfor, inden for**, *adv. & præp.* [Bør som *adverb.* skrives i eet Ord, og som *præp.* i to]”. Galberg Jacobsen gør sammesteds opmærksom på at hæftet med bogstavet *I* blev udsendt allerede i 1809, så reglen har altså eksisteret i lidt over 200 år. Før Retskrivningsordbogen 1986 var enkelte forbindelser undtaget fra reglen: I 1986-ordbogens forgænger, Retskrivningsordbogen af 1955, lyder reglen (§ 20) således: ”Forbindelser af biord og forholdsord skrives i to ord, når forholdsordet har en styrelse, ellers i ét”. Fra reglen, der bortset fra den danske terminologi er identisk med den nugældende, er der fem undtagelser: ”ordene *fremfor, henad, henimod, henved, indtil* skrives i ét ord, når de anvendes om ikke-rumlige forhold, uanset om de har en styrelse eller ikke” (*ibid.*). Samme regel (i en lidt anden ordlyd) og samme fem undtagelser finder man i Dansk Retskrivningsordbog, 1923, og Saabys Retskrivningsordbog, 7. udgave, 1918. Den sidstnævnte var den første retskrivningsordbog som indeholdt en ”Retskrivningsvejledning” (svarende til de nuværende ”Retskrivningsregler”).

En enkelt af de fem nævnte undtagelser

gælder stadig. Det drejer sig om forbindelsen *ind til/indtil*, som efter de nuværende regler skrives i ét ord i betydningen 'så langt/længe som til', fx

Udsalget varer indtil den 5. november.
Kan jeg køre med indtil 30-km-stenen?

I øvrige tilfælde skrives det i to ord, fx

Barnet puttede sig ind til sin far.
Kør helt ind til kantstenen!

Særbehandlingen af *ind til/indtil* skyldes at den i modsætning til de andre forbindelser af adverbier og præpositioner også har status som konjunktion, fx *Vent indtil jeg ringer!*

Sprogbrugen

I sproglitteraturen ledsages omtaler af den aktuelle regel ofte af en bemærkning om at den giver anledning til et stort antal mere eller mindre ligegyldige fejl. Der er udbredt enighed om at fejl af denne type hører til i den lettere ende af skalaen – dels fordi de begås af sprogbrugere på alle færdighedsniveauer, dels fordi de ikke giver anledning til misforståelser:

De fleste bemærker næppe disse fejl og oplever dem ikke som fejl. De er hyppige, også i den professionelle sprogverden, avisartikler og officielle breve. De giver vistnok aldrig anledning til misforståelser.

Det er altså ikke overraskende at studenterne i 1998 har disse fejl som næsten alle begår, og kun få bemærker eller generes af. Men fejl er det jo formelt set. Der er to måder at komme dem til livs på. Man kan

indskærpe reglerne i skolen, øve eksempler og rette fejl når de forekommer. Det vil utvivlsomt begrænse antallet, men næppe fjerne dem eller reducere deres antal markant. Der er også den mulighed at bede Dansk Sprognævn se på sagen og overveje om reglerne uden tab kunne bringes i overensstemmelse med den aktuelle sproglige praksis.
(Undervisningsministeriet 2002, s. 20).

Det er frem for alt forbindelser der fungerer som præposition, som, i strid med reglerne, skrives i ét ord: ”indenfor finanssektoren”, ”overfor skolen” osv. Stikprøver fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs store elektroniske samling af nutidige tekster, KorpusDK, viser at sammenskrivning af visse præpositionelle forbindelser er særdeles hyppigt forekommende. I stikprøver i form af 400 tilfældigt udvalgte eksempler fra hver af de konkordanser (tekstuddrag) som fremkommer ved søgning på bogstavstrengene ”inden for”, ”indenfor”, ”over for”, ”overfor”, er de præpositionelle forbindelser *inden for* og *over for* fejlagtigt skrevet i ét ord i henholdsvis 70 og 95 % af tilfældene. Adverbierne *indenfor* og *overfor* skrives derimod uhyre sjældent i to ord: Adverbiet *indenfor* er skrevet i to ord i 0,5 % af tilfældene, *overfor* i 0,25 % af tilfældene. Fejlagtig særskrivning af adverbier forekommer dog også, men fejlene ses typisk i ”tungere” forbindelser som fx *midt mellem* og *rundtomkring*, velsagtens fordi mange sprogbrugere opfatter dem som to ord, uanset deres konkrete grammatiske funktion.

Udtale

Som det er fremgået af det ovenstående, >

er det forbindelsens konkrete grammatiske funktion som afgør om den skal skrives i ét eller to ord. Udtalen, som jo er det afgørende kriterium for sær- og sammenskrivning af de fleste andre ordforbindelser (jf. Retskrivningsordbogens § 18), er ikke så entydig at den kan tjene som rettesnor for sær- og sammenskrivning af forbindelser af adverbium + præposition. Adverbielle forbindelser udtales ganske vist typisk med to hovedtryk, fx

Kom 'inden'for!
Hun bor 'neden'under.

Og omvendt udtales præpositionelle forbindelser typisk med enhedstryk (dvs. hovedtryk + bitryk), fx

Hun arbejder 'inden ,for finanssektoren.
Vandrørene ligger 'neden ,under gulvet.

Men der er variation i udtalen af mange forbindelser, og det er formentlig grunden til at man i sin tid valgte at lade skrivemåden afhænge af grammatikken i stedet for af udtalen.

Hvad skyldes fejlene?

De fleste fejl der begås på dette område, består som nævnt i sammenskrivning af præpositionelle forbindelser. Og fejlene optræder typisk i forbindelser der også kan have adverbial funktion (jf. ovenfor), fx

Der bor ingen over for os (præp.).
Der bor ingen overfor (adv.).

Endvidere ses fejlene hyppigst i tilfælde hvor

den særskrevne præposition og det sammenskrevne adverbium har samme (præpositionelle) betydning, fx

Bagved (huset) ligger der en lille legeplads.
Indenunder (skjorten) havde han en stor tatovering.

Ord som fx *forbi*, *i* og *på* er i ordbøgerne normalt opført som både adverbier og præpositioner. I nyere grammatikker betragtes sådanne ord oftest som præpositioner, uanset om de optræder med eller uden styrelse. Når sådanne præpositioner optræder uden styrelse, siges de at have absolut funktion, fx

Hun står altid på i Slagelse.
Pas på du ikke falder i!
Du er altid velkommen til at kigge forbi.

Forbindelser af typen *bag + ved*, *over + for* osv. kan på samme måde som fx *forbi*, *i* og *på* betragtes som præpositioner, uanset om de optræder med eller uden styrelse.

Tilbøjeligheden til at sammenskrive sådanne præpositionelle forbindelser kan meget vel skyldes at forbindelserne af mange sprogbrugere opfattes som ét ord, dvs. som sammensatte præpositioner med helhedsbetydning. Denne opfattelse er velbegrundet: De kan som nævnt have samme betydning som de tilsvarende (sammenskrevne) adverbier, og nogle af dem er tilmed mere eller mindre synonyme med en usammensat præposition:

Bag(ved) huset ligger der en lille legeplads.
Er der noget (inden)i æsken?
Hesteskoen skal hænge (oven)over døren.

Vandrørene ligger (neden)under gulvbrædderne.

Forbindelsernes helhedsbetydning fremgår tydeligt når man sammenligner dem med forbindelser hvis første led er et retningsadverbium der angiver bevægelse fra ét sted til et andet (fx *ind, ud* = dynamisk form) eller forbliven/tilstand (fx *inde, ude* = statisk form), fx

	op	
	ned	
Han er taget	ud	til mormor
	ind	
	hen	
	oppe	
	nede	
Han er	ude	hos mormor
	inde	
	henne	

Forbindelser med *op/oppe, ned/nede* osv. har karakter af friere forbindelser af et retningsadverbium + en præpositionsforbindelse: *op + til mormor, oppe + hos mormor* osv. Med en forbindelse af denne type giver afsenderen ”udtryk for hvordan han eller hun opfatter relationen til den person eller det sted der tales om” (Hovmark 2009, s. 7). Hvis man meddeler at nogen er *oppe, nede, ude* osv. *hos mormor*, har man samtidig meddelt sin synsvinkel: Set i forhold til afsenderen bor mormor *oppe, nede, ude* osv. Forbindelserne med et retningsadverbium indeholder altså ekstra information set i forhold til forbindelserne uden retningsadverbium, som er neutrale med hensyn til syns-

vinkel (fx *han er hos mormor*). Forbindelser som *henne hos mormor, ind på kontoret, nede fra gaden, ud i haven* osv. består altså af et ord der meddeler en synsvinkel + en præpositionsforbindelse, og det er muligvis årsagen til at de relativt sjældent ses skrevet i ét ord.

Den type forbindelser som er karakteriseret ved at have helhedsbetydning (*bagved, indenunder, overfor* osv.), er på samme måde som fx *til* og *hos* neutrale med hensyn til synsvinkel: Meddeler man at *mormor bor over for skolen*, har man meddelt hvordan mormor er placeret i forhold til skolen, men ikke hvordan skolen er placeret i forhold til én selv (dvs. om den ligger *oppe, nede* osv.).

Der er med andre ord flere gode grunde til at opfatte visse forbindelser af adverbium + præposition, fx *bagved, indenunder* og *overfor*, som sammensatte præpositioner, og det bør derfor også være muligt at skrive dem i ét ord når de har præpositionel funktion.

Afgrænsning af forbindelserne

Gruppen af forbindelser som valgfrit skal kunne skrives i ét eller to ord i præpositionel funktion, må først og fremmest omfatte forbindelser som også kan have adverbial funktion, og som derfor allerede har en regelret sammenskrevet form (jf. ovenfor). Dermed er størsteparten af de mange forbindelser med et retningsadverbium i statisk eller dynamisk form udelukket. Enkelte af disse forbindelser kan fungere som adverbier (fx *ind + imellem* og *ude + fra*), men den betydning sådanne forbindelser har som adverbier, er af en anden (mere generel eller overført) karakter end den betydning der fremkommer når præpositionen (fx *fra* og *imellem*) har en styrelse: ➤

Der hørtes råb udefra.
Der hørtes råb ude fra gaden.

Han forsvandt indimellem.
Han forsvandt ind imellem træerne.

I konstruktioner som fx *Der hørtes råb udefra* og *Han forsvandt indimellem* er forestillingen om en styrelse helt fraværende, og det vil derfor ikke give mening at spørge: ”Ude fra hvad?” og ”Ind imellem hvad?” Generel eller overført betydning finder man også hos nogle af de forbindelser som valgfrit skal kunne skrives i ét eller to ord når de har en styrelse, fx (*halte*) *bagefter* og (*føle sig*) *udenfor*. Det der gør det rimeligt af behandle *indimellem*, *udefra* mfl. anderledes end *bagefter*, *udenfor* mfl., er at de førstnævnte normalt ikke optræder i sammenhænge hvor de vil kunne opfattes som præpositioner med absolut funktion.

Gruppen af forbindelser med valgfri sær- eller sammenskrivning i præpositionel funktion omfatter forbindelser med et adverbium på *-en* som første element, dvs. alle forbindelser hvis første element er *inden*, *neden*, *oven*, *uden*. Alle disse forbindelser har de grammatiske og betydningssmæssige kendetegn som gør at de kan opfattes som sammensatte præpositioner. Det samme gælder forbindelserne med *bag* som første element samt forbindelsen *overfor*.

bag efter/bagefter
bag i/bagi
bag om/bagom
bag på/bagpå
bag ved/bagved
inden for/indenfor

inden i/indeni
inden om/indenom
inden under/indenunder
neden for/nedenfor
neden om/nedenunder
neden under/nedenunder
oven for/ovenfor
oven i/oveni
oven om/ovenom
oven over/ovenover
oven på/ovenpå
over for/overfor
uden for/udenfor
uden om/udenom
uden over/udenover
uden på/udenpå

Forslaget om valgfri sær- eller sammenskrivning af sådanne forbindelser er blevet behandlet på flere møder i Dansk Sprognævnets repræsentantskab, og der er ved disse lejligheder blevet ytret ønske om at udvide valgfriheden så den også omfatter en lille gruppe præpositionelle forbindelser som ofte sammenskrives, især når de bruges med ikke-rumlig betydning. Det drejer sig om forbindelserne *fremfor*, *henad*, *henimod*, *henunder*, *henved*, *udover*. Flere af disse forbindelser skulle indtil 1986 obligatorisk skrives i ét ord når de blev brugt om ikke-rumlige forhold (jf. *ovenfor*). I den ny udgave af Retskrivningsordbogen vil forbindelserne valgfrit kunne skrives i ét eller to ord uanset betydningen. Man vil således valgfrit kunne skrive fx

De gik hen ad/henad vejen.
Det ordner sig nok hen ad/henad vejen.

Hun er vel hen imod/henimod de 60.

Vi bevægede os langsomt hen imod/henimod kanten.

Afsluttende bemærkninger

Den ovennævnte gruppe af forbindelser som fremover vil kunne skrives i ét eller to ord når de optræder med styrelse, indeholder de forbindelser som sprogbrugerne typisk laver fejl i. Og som det forhåbentlig er fremgået, er der i langt de fleste tilfælde tale om velmotiverede fejl: Der er tale om forbindelser som ud fra et grammatisk og betydningsmæssigt synspunkt er helheder, og som det derfor giver god mening at skrive i ét ord. Tiden vil vise om den skriftlige sprogbrug udvikler sig sådan at man kan gøre sammenskrivning obligatorisk, sådan som det er tilfældet i svensk og (til dels) norsk.

Imod den omhandlede retskrivningsændring kan man indvende at det er vanskeligt at huske hvilke forbindelser der har valgfri sær- eller sammenskrivning, og hvilke der skal skrives efter den traditionelle regel. Som nævnt bygger afgrænsningen af forbindelser for langt størstepartens vedkommende på grammatiske og betydningsmæssige overvejelser. Den centrale del af forbindelserne har derudover tydelige morfologiske kendetegn (alle forbindelser med adverbium på *-en* og med *bag* som første element). Dette vil være en støtte for hukommelsen.

Imod ændringen kan man også indvende at den omfatter nogle forbindelser som sprogbrugerne forholdsvis sjældent laver fejl i. Begrundelsen for alligevel at medtage

Jørgen Schack (f. 1961)
er seniorforsker i Dansk
Sprognævn.

disse forbindelser er de samme som de netop nævnte: grammatik, betydning og morfologi.

Litteratur

Galberg Jacobsen, Henrik (2010): *Ret og skrift. Officiel dansk retskrivning 1739-2005*. Bind 1. Dansk Sprognævns skrifter 42. Syddansk Universitetsforlag.

Hovmark, Henrik (2009): *Ude og hjemme – om brugen af retningsadverbier i Jylland og på Øerne*.

I: *Ord og Sag* 29, s. 5-27.

Undervisningsministeriet 2002 = *Hvordan staver studenterne? - en undersøgelse af stavefejl i studentereksamensstilene 1998* (Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 6 – 2002, Uddannelsesstyrelsen, Undervisningsministeriet 2002).

Sproghaj - kan det være positivt?

Af Sabine Kirchmeier-Andersen

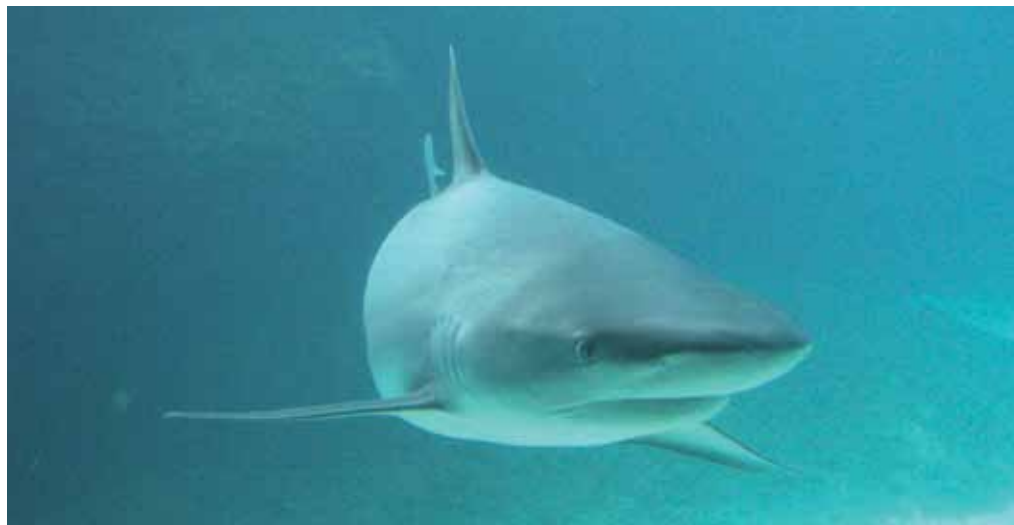
Sprogkampagnen *Gang i sproget* (www.gangisproget.dk) har udsendt et korps af sproghajer til folkeskolens ældste klasser og til gymnasierne. De skal holde foredrag og skabe begejstring og interesse for sprog. Men hvorfor hedder de sproghajer?

En haj er et lumsk og grådigt dyr. Vi har sjældent positive associationer når vi tænker på hajer. Alligevel ser vi oftere og oftere ordet *haj* brugt i en positiv betydning om mennesker.

Ordet *haj* (tidligere skrevet *hej*) er ifølge Ordbog over det danske Sprog (bind 7, 1925) importeret omkring 1500-tallet fra hollandsk, som igen har lånt ordet fra nordisk. Ordbogen har registreret 3 hovedbetydninger af ordet *haj*: 1. en rovfisk, 2. en betegnelse for en person, 3. en lille fiskerkutter. I et supple-

mentsbind er der angivet en 4. betydning: en drink med stærk øl.

Det er personbetegnelsen, altså betydning 2, der er relevant her. Her skelner ordbogen igen mellem to betydninger: Den første er en overført negativ betydning hvor *haj* ifølge ordbogen betegner en person der på en grisk og hensynsløs måde søger at skaffe sig fordele eller tilrane sig noget, fx ved at udplyndre andre. Mange kender denne negative betydning af ordet fra sammensætninger som *bolighaj*, *billethaj*, *børshaj*, *arbejdshaj*, *valutahaj*, *bil-lardhaj* (fra engelsk *pool shark*) og *narkohaj*. Denne betydning har tilsyneladende sin oprindelse i 1920'erne, formentlig inspireret af engelsk. Ordbogen Nye ord i dansk (www.nyeordidansk.dk) daterer *bolighaj* til 1958, mens *arbejdshaj* ('en person som mod beta-

ling fusker med arbejdsbeviser for at skaffe udlændinge opholdstilladelse') og *narkohaj* stammer fra hhv. 1970 og 1969.

Den anden betydning som angives i Ordbog over det danske Sprog, er klart positiv. Her betegner *haj* en person som er ivrig efter noget eller dygtig til noget. Udtrykket *en haj efter noget* i betydningen 'ivrig efter noget eller glad for noget' har været kendt i hvert fald siden 1895 hvor det forekom som jargon især i marinen. I et supplementsbind til Ordbog over det danske Sprog (bind 4, 2001) henvises der i denne betydning blot til ordet *ørn*. Muligvis er det også derfra præpositionen *til* er hentet, for i positiv betydning forekommer *haj* i dag oftest med *til* som det fremgår af nedenstående eksempler.

Vi skal have købt nogle nye Nintendo Wii-spil, for det er børnene rigtig glade for. Morten nåede at blive lidt af **en haj til tennis**, så han endte med at kunne instruere de andre børn i, hvordan de blev gode, siger hun (Fyens Stiftstidende, 19.5.2010).

VOR NY kulturminister, Per Stig Møller, er jo **en haj til fransk**, så læseren må lige undskylde, at jeg henvender mig direkte til ham på mit franske: Hvad Fanden foregår der i det mediebordel? (Ekstra Bladet, 9.3.2010).

Ved den næste torsdagscafé på biblioteket Kongevej 22. oktober kl. 16-17 kan man få en oplæring i, hvordan man **bliver en haj til at bruge bibliotekets søgesystemer** (Jydske Vestkysten, Sønderborg, 21.10.2009).

I Politikens slangordbøger 1982, 1986, 1989, 1993, 1997 og 2001 og i de store tosprogsordbøger, dansk-engelsk (Vinterberg-Bodelsen, 4. udg., 1998) og dansk-fransk (Blinkenberg & Høybye, 1991), finder man udelukkende den negative betydning. Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (4. udg., 2010) har ligeledes kun den negative betydning. Kun et enkelt kort i Sprognævnets ordsamling henviser til konstruktionen *en haj efter* i den positive betydning med reference til Kaj Boms bog "Mere om slang" fra 1950. Udtrykket *en haj til* har nævnet for første gang registreret i 1970. Den Danske Ordbog (www.ordnet.dk/ddo) har både den positive og den negative betydning.

Selv om den positive betydning af *haj* tilsyneladende har været kendt i maritime kredse helt tilbage i 1895 og muligvis også har været brugt i slang og talesprog, må man konkludere at den ikke har været særlig fremherskende frem til 1990'erne. Ligeledes ser varianten med *efter* ud til at være mindre brugt end varianten med *til*. Avisdatabasen Infomedia har således i alt 165 forekomster af *en haj til* og kun to 2 af *en haj efter*. De to eksempler stammer fra hhv. 2001 og 1995. På søgemaskinen Google fandt jeg den 20.9.2010 2930 forekomster af *en haj efter* og 353.000 forekomster af *en haj til*. En stikprøvekontrol viser at der kun i sjældne tilfælde er tale om andre sammenhænge hvori disse strenge kan forekomme, fx *der var en haj efter ham*, eller *der kom en haj til*.

Ser man nærmere på de mange eksempler man kan finde på nettet, tyder meget på at den positive variant med *til* ikke blot er blevet meget hyppig; den er også ved at blive >

mere almen og opleves mindre slangpræget end tidligere. Det viser nedenstående citater fra Forskningsstyrelsens og Experimentariums hjemmesider:

Kursus: Bliv en haj til budgetter og regnskaber i FP7 (www.fi.dk/nyheder/arrangementer/2010/kursus-100826).

Experimentarium: Einstein ville være en haj til e-mail (7.10.2009, www.experimentarium.dk/forsiden/artikler/artikelvisning/.../2576).

Hvor den positive betydning i dag typisk optræder i en konstruktion med subjektspredikat og præpositionen *til*: nogen er *en haj til* noget, signaleres den negative betydning overvejende med sammensætninger med *haj* som andetled, jf. *bolighaj* og *narkohaj* ovenfor. Dog finder man nu også sammensætninger med den positive betydning af *haj*.

Det betyder ikke, at du nødvendigvis behøver at være en boglig **læsehaj**. Du skal bare være motiveret, selvstændig og have gå-på-mod (aalborg-studenterkursus.dk/2-aarig-studentereksamen.html).

Vil du være den **it-haj**, som virksomhederne fisker efter? Så kom og hør nærmere om DATAMATIKER-studiet i Skive (www.ithaj.com).

Nedenstående eksempler med ordet *bilhaj* fra Google viser at det samme sammensatte udtryk endda kan bruges i både negativ betydning (i det første eksempel) og positiv betydning (i det sidste), så man skal åbenbart

Sabine Kirchmeier-Andersen
(f. 1955) er direktør for
Dansk Sprognævn.

se sig godt for når man møder ordet *haj* i en sammensætning i nyere tekster:

Rigtig mange **bilhajer** udnytter situationen til at presse prisen helt i bund, når de handler biler, fordi at det tager lang tid at sælge sin bil på nettet (brugtebiler.blogspot.com/.../brugte-biler-falder-i-pris-billigere.html).

Nu er jeg ikke selv den største **bilhaj**, men det er vel ikke noget problem at få en mekaniker til at sætte det på? (www.audiclub.dk/forum/viewtopic.php?f=23&t...start).

Umiddelbart skulle man tro at vi her har at gøre med endnu et eksempel på et ord der har skiftet eller udvidet sin betydning med tiden. Men der er altså langtfra tale om et nyt fænomen. Den positive betydning har hele tiden været der; det ser ud til at den bare har fået en renæssance.

Sproghajer blev med omhu valgt som betegnelse for medlemmerne af det sproglige foredragskorps som holder foredrag om sprog i folkeskoler og gymnasier i forbindelse med sprogkampagnen *Gang i sproget*. De er nogle rigtige hajer til sprog – i den allermest positive betydning.

Mainstreaming

SPØRGSMÅL: Kan Sprognævnet finde på et godt alternativ til ordet *mainstreaming* i betydningen 'ligestilling'? Vi synes ikke det umiddelbart er til at forstå.

SVAR: Vi er enige i at *mainstreaming* er et uhensigtsmæssigt udtryk for arbejdet med ligestilling. Det er uigennemskueligt hvad ordet dækker, særligt fordi det har en bredere betydning i fagkredse (se nedenfor).

Mainstream betyder 'dominerende retning inden for kunst og kultur' ifølge *Den Danske Ordbog* (<http://ordnet.dk/ddo/>) og er synonymt med *hovedstrøm*, *hovedstrømning*.

Verbalsubstantivet *mainstreaming* må derfor betyde 'det at gøre noget til en hovedstrømning eller hovedtendens, gøre noget almindeligt'. Ordet er ikke med i andre danske betydningsordbøger end *Den Danske Netordbog* (DDNO) på [Ordbogen.com](http://ordbogen.com) hvor betydningen er 'det at bringe modsætninger sammen til en enhed med samme rettigheder og synspunkter; bruges ofte om ligestilling'.

Ordet er blevet brugt i faglige kredse i en del år uden at bide sig fast i det almene ordforråd – det er ikke kommet med i *Retskrivningsordbogen*, *Nudansk Ordbog* eller *Den Danske Ordbog*.

For indviede i 90'ernes ligestillingsdebat

og politiske tiltag inden for ligestilling er "Mainstreaming" et navn på en ligestillingsstrategi, men for uindviede giver betegnelsen ikke megen mening. For *mainstreaming* betyder bare 'det at gøre noget til en hovedstrømning eller hovedtendens, gøre noget almindeligt', og er altså ikke snævert afgrænset til "ligestillingsområdet": Der er ingen angivelse i *mainstreaming* af HVAD det er der gøres til hovedtendens eller gøres almindeligt, og *mainstreaming* bruges da også inden for andre områder, fx inden for handicapområdet. Dette kan man se fx på hjemmesiden for Center for Ligebehandling af Handicappede (CLH):

"Derudover har CLH valgt at se nærmere på handicaprådenes seneste årsberetninger, tilbyde hjælp til implementering af Projekt Mainstreaming af handicapområdet og at være ambassadør for projekt Nye og nemmere veje." (<http://www.clh.dk/>).

Der er altså gode grunde til at undgå betegnelsen *mainstreaming* for 'det at indarbejde ligestillings- og kønspektiver i al politik og planlægning'. Udtrykket er allerede i brug i visse ligestillingsstrategier, og hvis man henvender sig til ikkefagfolk, vil vi op- >

fordre til at man i det mindste angiver hvad det er man forsøger at ”mainstreame”, nemlig ligestillingen.

På Kvinfos hjemmeside er der et tema om mainstreaming. Her forklares ræsonnementet bag termen således:

”Direkte oversat betyder mainstream hovedstrøm. Når ordet bruges i forbindelse med ligestillingspolitik, betyder det, at ligestilling skal føres ind i den politiske hovedstrøm i stedet for at leve et liv ude på sidelinjen. Kønsmainstreaming er et nøglebegreb inden for ligestillingspolitisk arbejde i dag, og er i Danmark vedtaget som metoden til at opnå ligestilling i henhold til ligestillingsloven fra 2000. Det er den siddende regerings lovfæstede pligt at fremme ligestilling gennem kønsmainstreaming.” (<http://forside.kvinfo.dk/tema/Mainstreaming>, sept. 2008).

Det svenske sprognævn opfordrer til i stedet for *mainstreaming* at bruge ”at lægge ligestillingsaspekter på noget” eller at danne sammensætninger med *ligestillings-* (”jämställdhets-”). Den svenske ”Klarspråksgrupp” an-

befaler en omskrivning, fx (oversat til dansk) ”ligestillingsspørgsmål skal indgå som en selvfølgelig del”, ”sætte ligestillingen i fokus”, ”altid tage hensyn til ligestillingsspørgsmål”, ”få ligestillingsaspektet ind”, ”integrering af et ligestillingsperspektiv”, og fraråder forsvenskningen ”jämtegrering” (sammen-skrivning af *jämställdhet* (’ligestilling’) og *integrering*) fordi den er uigennemskuelig. For nogle år siden gjorde Svensk Sprognævn (nu Språkrådet) os opmærksom på at det endda på den svenske Riksdags hjemmeside frarådes at bruge *mainstreaming* og i stedet tilrådes at omskrive indtil et passende svensk udtryk er fundet.

Vi vil også anbefale omskrivninger af *mainstreaming* som de ovenstående. Hvis man ønsker at begrebet kun består af ét ord, kan man bruge ordene *ligestillingshensyn*, *ligestillingsintegrering* eller *ligestillingsindarbejdelse/ligestillingsindarbejdning*. Der er dog intet problem i at et begreb består af flere ord, fx *hensyn til ligestilling*. Fra EU-Kommis-sionens afdeling i København oplyser man således også at *mainstreaming* kan oversættes til ”integrering af ligestillingsaspektet” eller ”integrering af kønsaspektet”.

MR og IEM

Holde hånden *over* eller *under* nogen?

SPØRGSMÅL: I tv og radio hører jeg hele tiden udtrykket ”holde hånden under nogen” med betydningen ’beskytte eller forsvare nogen’. Men hedder det egentlig ikke ”holde hånden *over* nogen”?

SVAR: ”Holde hånden *over* nogen” er i hvert fald det eneste udtryk man finder i ordbøger som Ordbog over det danske Sprog (www.ordnet.dk/ods), Den Danske Ordbog (www.ordnet.dk/ddo), Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (4. udg., 2010) og Erik Bruun: Dansk Sprogbrug (2. udg., 1995). Men varianten med *under* i stedet for *over* er ganske rigtigt blevet temmelig udbredt, både i skrift og i tale. Nogle eksempler:

De utvetydige vurderinger lyder, at tilsynet ikke vil holde hånden under banken (Weekendavisen 29.6.1992).

I dag sidder Dansk Folkeparti med de afgørende mandater og holder hånden under regeringen (Kristeligt Dagblad 12.2.2011).

I Ældresagen er chefkonsulent Olav Feldbo helt enig i, at der er en stor opgave i at holde hånden under de mest ensomme og isolerede ældre (Jyllands-Posten 3.3.2011).

I det traditionelle udtryk er der tale om at man skærmer nogen mod udefrakommende farer ved at holde hånden over dem. I udtrykket med *under* er billeddannelsen derimod en anden. Her beskytter man nogen el. noget ved at holde hånden under dem for derved at undgå at de – for nu at bruge et andet billede – bliver tabt på gulvet eller ”falder igennem”. Begge billeddannelser giver god mening, og det er formodentlig en medvirkende årsag til at udtrykket med *under* er gledet mere eller mindre ubemærket ind i det danske sprog.

JNJ

”Min far fortalte han skulle have 22 barnedåb” – *dåb* i flertal

SPØRGSMAAL: Retskrivningsordbogen, 3. udg., 2001, har ingen flertalsform af ordet *dåb*, og i Nyt fra Sprognævnet 2006/4 skriver I at ”ordet traditionelt ikke bruges i flertal”. Det mener jeg er forkert. Hver dag i folkekirken bliver ordet *dåb* brugt i flertal. Organisten og det øvrige personale skal have at vide at der er fem dåb, og dåbsforældrene får at vide at der er fire dåb foruden deres egen osv. Som meget lille pige tog jeg en gang med min far i kirke af én grund: Han fortalte han skulle have 22 barnedåb. Det er på tide at få slået mere officielt fast at det hedder *mange dåb*. Alt andet, fx *mange dåbe*, som I i Nyt fra Sprognævnet 2006/4 siger I er stødt på, lyder meget kikset.

SVAR: Flertalsformen *dåb* kommer med i den næste Retskrivningsordbog, som efter planen skal udkomme i slutningen af 2012.

Der har aldrig før været angivet en flertalsform af ordet *dåb* i de officielle retskrivningsordbøger - den første officielle retskrivningsordbog udkom i 1872. Når der ikke har været angivet nogen flertalsform af ordet, er det fordi man ikke har haft dokumentation for at en flertalsform har været almindelig. Ordbog over det danske Sprog, <http://ordnet.dk/ods>, der dækker perioden fra 1700-1950, nævner ganske vist flertalsformerne *dåbe* (med henvisning til Holberg) og *dåber*, men tilføjer ”nu næppe brugt”. Under opslagsordet *barnedåb* nævner ordbogen flertalsformen *barnedåber*, men med en bemærkning om at formen er sjælden. Det kan således ikke være helt forkert at skrive i Nyt fra Sprognævnet 2006/4 at ”ordet traditionelt ikke bruges i flertal”.

Vi er i de senere år i Sprognævnet jævnlige blevet spurgt om flertalsformen af *dåb*. Nogle sprogbrugere synes stadig det lyder helt forkert at bruge ordet i flertal, andre vil gerne bruge en flertalsform, men ved ikke hvilken form de skal vælge. Som det fremgår af Ordbog over det danske Sprog, har der ikke været nogen etableret flertalsform af *dåb*, og alle tre former (*dåb*, *dåbe* og *dåber*) er strukturelt set mulige. Det er derfor ikke så mærkeligt at vi er stødt på alle tre former i tidens løb. Der kan i faglige kredse være tradition for en bestemt form, og i Ordbog over det danske Sprog, Supplement, bd. 2, 1994,

står der netop at flertalsformen *dåb* er ”kirke-
ligt sprog”. Det må være derfor at denne form
er så indlysende korrekt for dig, men mange
gode og sikre sprogbrugere og det danske
sprogsamfund som helhed har ikke nødven-
digvis den samme opfattelse og sprogbrug
som i sådanne faglige kredse.

Men vi har i takt med udviklingen inden
for it fået adgang til mange tekstsamlinger
med gode søgemuligheder. Vi har derfor
kunnet undersøge brugen af ordet *dåb* i fler-
tal meget nøje, hvilket vi har gjort for ganske
nylig, og vi er – som allerede nævnt – kom-
met frem til at flertalsformen *dåb* er at fore-
trække.

AÅJ

Generelle abonnementsvilkår

Levering

Nyt fra Sprognævnet udkommer 4 gange om året, i
marts, juni, september og december. Hvis du midt
i måneden endnu ikke har modtaget bladet, bedes
du henvende dig til Dansk Sprognævn for at få
tilsendt et erstatningseksemplar.

Betaling

Abonnementet betales forud, og opkrævning sker
i januar, enten ved at Dansk Sprognævn sender
dig et indbetalingskort (til betaling på posthuset,
i banken eller via netbank) eller via BetalingsSer-
vice (BS).

Som ny abonnent modtager du de numre der er
udkommet i indeværende år, samt et indbetalings-
kort for et fuldt årsabonnement.

Pris

Prisen er 100 kr. om året. Du betaler for et år ad-
gangen, så selvom du opsiger dit abonnement
midt på året, vil du stadig modtage og betale for
resten af årets udgivelser.

Varighed og opsigelse

Abonnementet løber indtil du opsiger det
skriftligt, enten per brev eller mail. Seneste frist
for opsigelse er 10. december. Det er ikke gyldig
opsigelse blot at undlade at betale. Ved opsigelse
af abonnementet skal du huske selv at opsige en
evt. betalingsaftale med BS.

Flytning

Flytning skal du meddele per telefon, mail eller
brev. Ved henvendelser om abonnementet skal du
have dit abonnementsnummer klar.

Nyt fra Sprognævnet

2011/3 · september

Adverbium + præposition – ét eller to ord? 1

***Sproghaj* - kan det være positivt?** 8

SPØRGSMÅL OG SVAR

Mainstreaming 11

Holde hånden *over* eller *under* nogen? 13

”Min far fortalte han skulle have 22 barnedåb” – *dåb* i flertal 14

Næste nummer udkommer i december 2011

Ansvarshavende redaktør: Sabine Kirchmeier-Andersen

Redaktionssekretær: Jørgen Nørby Jensen

ISSN 0550-7332

Layout: Falcon Grafisk Design · Dtp: Malchow A/S

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 100 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Abonnement mv.:

Telefon: 33 74 74 09 eller
moerch@dsn.dk

Spørgetelefon: 33 74 74 74
(Mandag-torsdag 10-12 og 13-15)

www.dsn.dk
www.sproget.dk